

MÉG EGYSZER:
AZ OBSTRUKCZIÓ JOGTANA

ÍRTA .
DE SCHWARZ-GUSZTÁV,
EGYÉTEMI TANÁR

KÜLÖNLENYOMAT A «JOGÁLLAM» 1905. ÉVI JÚNIUSI FÜZETÉBŐL.

BUDAPEST.

1905.

A múlt év vége felé előadást tartottam a «Magyar Jogászegyletben»-ben «Az obstrukció jogtana» címe alatt, a melyben a tárgyalási jog általános fogalmából kiindulva, kifejtteni iparkodtam, hogy az obstrukció tünete nemcsak a parlamentben fordulhat elő, hanem mindenütt, a hol a szó jogi értelmében vett bármilyen *tárgyalás* folyik. Kifejtettem, hogy bármily természetű legyen a tárgyalás és bármilyen legyen a célja: bírósági, közigazgatási, magánjogi egyesület vagy társaság ülésének tárgyalása stb.: a résztvevők felszólalási és indítványozási joga mindig a tárgyalás céljában leli határát. Ez pedig minden esetben: nézettisztázás és annak alapján való határozathozatal. Kifejtettem, hogy obstrukció annyit jelent, mint a felszólalás és indítványozás lehetőségét nem e tárgyalási célra, hanem e tárgyalási cél *ellenére* felhasználni. Obstruálni tehát nem annyit tesz, mint tárgyalni, hanem annak ellenkezőjét: a tárgyalás lefolyását megakadályozni és lehetetlenné tenni. Minthogy pedig mindenki a tárgyaláson csak a tárgyalás céljára szólalhat fel és terjeszthet elő indítványt: obstrukció céljára senkinek ily joga nincs és a tárgyalás vezetője jogosítva és kötelezve van, a felszólalásnak és indítványozásnak ily célra való igénybe vételét megtagadni.

Ez érvelésem sokak részéről ellenzésre talált. Még azok közül is, kik okoskodásom elvi helyességét elismerték, sokan kétségbe vonták, hogy az különösen a parlamenti obstrukcióra is találna. A parlamenti obstrukció, — azt mondták — közjogi

természetű valami és politikai természetű okokat hoztak fel, a melyek miatt az obstrukció, ha más tárgyalás terén nem is igazolható, a parlamentben mégis jogosult. Más oldalról a parlamenti obstrukció ellenzői is úgy találták, hogy az én érvelésem nem kielégítő és más alapon próbáltak az obstrukciónak véget vetni. Az érvelés pro et contra a híres november 18-iki eseménynek kapcsán történt. Beszédék, újságcikkek és röpiratok fáradoztak a parlamenti obstrukció vagy annak letörése elméleti igazolása körül. Az azóta beállott események a kérdésnek akkori kinos actualitását vették. Immár talán itt az ideje, hogy e pro és contra érveléseket utólagos elméleti kritika alá vegyük. E kísérlettel ex contrario igazolását akarom adni annak, a mit az említett előadásban kifejtettem.

L

Támadást intéztek többen érvelésemnek állítólag *magánjogi* természeté ellen. Fejtegetésem — azt mondák — igaz lehet magánjogi szempontból; a közjog terén azonban másképp kell okoskodni; nem járja, hogy a parlament tárgyalásait egy részvénytársaság vagy egy bíróság előtt folyó per tárgyalásával hasonlítsuk össze; a mi ezekre áll, nem kell állnia a parlamentre is.

Hát hiszen igaz, sok különbség van egy részvénytársaság közgyűlése vagy egy pertárgyalás közt egyfelől és a parlament ülései között másfelől. De e különbségek mellett ott van egy csomó hasonlóság, sőt azonosság is és a mi kérdésünk éppen az, vajjon a mindkét fajta tárgyalásnál előfordulható obstrukció a különbségek vagy a hasonlóság fejezetébe tartozik-e? A magam részéről azt állítom, hogy a mi a tárgyalás vezetésének jogát és kötelességét, valamint a résztvevők felszólalási és indítványozási jogát illeti, hacsak az egyik-másik fajta tárgyalás különös szabályai kivételt nem rendelnek, a parlamenti és minden más tárgyalás (teszem egy közgyűlési vagy peres tárgyalás) közt különbség *nincsen*.

Hogy ezt belássuk, gondoljuk meg mindenek előtt, hogy a hol emberek valami jogilag számot tevő tanácskozás és határozathozatal végett összejönnek: e tanácskozásnak és határozathozatalnak bizonyos *szabályok* szerint kell végbemennie. Ily szabályok nélkül tárgyalást sem vezetni nem lehet, sem azt nem lehet megállapítani, vajjon az, a mit határozatképen kijelentettek, csakugyan érvényesen hozott határozat-e. Hiszen a legtermészetesebb minden tárgyalásban: hogy elnöke legyen, hogy a tárgyalást meg kell nyitni és be kell zárni, hogy minden határozatot valamiképpen indítványozni kell és ki kell hirdetni: a tárgyalásnak eme legtermészetesebb kellékei is bizonyos szabályokon alapulnak. És honnan vesszük e szabályokat? A ki kezébe vette valaha egy egyesület vagy egy részvénytársaság alapszabályait, az tudja, hogy a tanácskozás és határozás mikéntjéről azokban mily ritka szó esik. Mégis: ha megfontoljuk, hogy egy részvénytársasági közgyűlésnek egy-egy határozata a részvényesnek esetleg egész vagyonáról is dönthet: fel kell, hogy ismerjük az idevágó szabályok fontosságát, melyek nélkül a részvényes egész vagyona az ellenérdekűek önkényének vagy a véletlennek lenne kiszolgáltatva. Hogy ez így van, azt a törvényhozás és a gyakorlat elismeri mindenütt azáltal, hogy e szabályok megsértése esetén módot adnak a határozat megsemmisítésére. Már most hol vannak és honnan vesszük ezeket a szabályokat, a melyek szerint a magánjogi és kereskedelmi tárgyalásokat vezetni kell. ^ E kérdéssel különösen a részvénytársasági közgyűlés szempontjából ismételve foglalkozott az irodalom és a judicatura, s mindkettő abban állapodott meg: hogy eltérő alapszabályi intézkedés híján «a parlamenti tárgyalások vezetésének általános jogszabályaira kell visszamenni» (1. Behrend Lehrbuch des Handelsrechtes 822. lap, Staub Comm. ad §. 2§6. 12. és köv. jegyz.). A társulati élet mai fejlődésénél úgy szólván nincs ember, ki valami egyesület tagja nem volna és midőn a gyűléseken való részvétel mindenkinek szinte mindennapos szokásává lett: a gyakorlat egy bizo-

nyos anyaszabályt fejlesztett ki, mely szerint a tanácskozás és határozás folyik s a mely annyira vérünkbe ment át, hogy tárgyalást másképen el sem tudunk képzelni. A ki írni-olvasni tud, tudja manapság, hogy minden tárgyalás kezdetén elnököt, egyzót kell választani; hogy jegyzőkönyvet kell felvenni és hitelesíteni; hogy határozatot nem lehet hozni indítvány nélkül; hogy minden indítvány felett vitát kell nyitni; hogy senkisémmé szólhat, ki szóra nem jelentkezett; hogy szóra mindenkit a jelentkezés sorrendjében kell bocsátani; hogy az elnök a szót önkényesen meg nem vonhatja; hogy a szónoknak a tárgyhoz kell magát tartania; hogy csak a tárgyalást kijelölt nyelven szabad szónokolni és hogy a szónok nem szólhat oly nyelven, melyet a többi résztvevők nem értenek; hogy a felszólalásnak élő szóval kell történni és azt felolvasni nem szabad; hogy az elnök mindaddig, míg a vezetést másnak át nem adta, a vita érdemében részt nem vehet; hogy minden szónok a tárgy érdeméhez csak egyszer élhet szólás jogával, azonban az indítványozót a vita bezárása előtt végszó illeti és ezenfelül mindenki bármikor szólalhat fel személyes észrevétel vagy az ügyrend czimén; hogy szavazásnál a halasztási indítvány a többieket megelőzi, a többiek közt pedig a messzibbre menő megelőzi a kevésbé messzemenőket stb. Ezekből és hozzájuk hasonló sorából a szabályoknak áll az az apparátus, a melyet a francia nagy forradalom óta több mint száz éves gyakorlat kifejlesztett, úgy, hogy ma úgy szólván nemzetközi érvényben van. E szabályok összessége az, a mit ma «a parlamenti tanácskozás» rendje alatt értünk. A dolog természetéből kifejlődött és szokásjogilag megállapodott e tanácskozási alapszabályokat tartja szem előtt pl. a belga code de commerce, midőn 61. §-ában a részvénytársasági közgyűlésre nézve rendeli:

«Les statuts déterminent le mode de délibération de l'assemblée générale . . . En l'absence de dispositions, les nominations se font et les décisions se prennent *d'après les régies ordinaires des assemblées délibérantes.*»

A belga code e §-a csak szavakba foglalja azt a szabályt, mely íratlanul is szokásjogi érvényben van mindenütt a műveit világon, hol tanácskoznak és határoznak, azaz: tárgyalnak.

Vannak tehát közös szabályai a parlamenti és a parlamenten kívüli tárgyalásoknak. Ezt pedig nem úgy kell érteni, mintha e szabályok először a parlament számára készültek volna és innen vitték volna át a parlamenten kívüli tárgyalásokra. Hanem a tárgyalási jog ez alapvető szabályai — legfontosabb részükben legalább — a dolog természete által oly kényszerűen kínálkoznak, hogy nélkülök bármily tárgyalást szinte el sem lehet képzelni. Okukat e szabályok — mint Staub (Id. h. 16. jegyz.) helyesen mondja— «kizárólag a rend és igazság parancsában lelik és természetük olyan, hogy azt lehet mondani: e kérdések más szabályozása szinte nem is lehető». A többség és kisebbség, indítvány, vita, szavazás, határozat-kihirdetés, elnök, jegyző. jegyzőkönyv stb. fogalmai ugyanazok, akár egy államtanács tárgyalásáról van szó, akár falusi kalmárok gyülekezetéről. Már pedig, ha a tanácskozás és a határozás célja *minden* tárgyalásnak és ha az obstrukció *minden* tanácskozás és határozás megghiúsítása: akkor az obstrukció tekintetében is egyforma szabályoknak kell állniok, akár parlamenti obstrukcióról legyen szó, akár pedig egy részvénytársasági közgyűlésen való obstrukcióról. A ki azt állítja, hogy a parlamenti tárgyalásra nézve *különös okokból* más szabály áll e tekintetben: annak e különös okokat részletesen ki kell mutatnia és bizonyítania. Általános szövegekkel, hogy a közjog más valami mint a magánjog és hasonlókkal itt semmire sem megyünk. Hiszen nem anyagi közjogról és anyagi magánjogról van itt szó, hanem az alaki *tárgyalási jogról*. Már pedig, hogy a tárgyalási jognak éppen legalapvetőbb szabálya miért ne legyen alkalmazható éppen a parlamenti tárgyalásra: ennek eddigelé egyetlen megállható okát senki fel nem hozta.

Kerestek ugyan ily okot eleget. De vájjon találtak-e? Nézzük.

Egyik ily kiválóan «közjogi» természetű okot sokszor lehetett hallani utolsó időben. Ez ok: a *salus reipublicae*. Az országgyűlési képviselő — ilyformán hangzik ez okoskodás — mindenekelőtt arra köteles, hogy legjobb meggyőződése szerint az ország javát mozdítsa elő és hogy útját állja mindennek, a mi az ország javával ellenkezik. Ha tehát a többség oly határozatot szándékozik hozni, mely a közjó ellenére lenne, a kisebbség kötelezve és ennél fogva jogosítva is van arra, hogy minden rendelkezésére álló eszközzel e határozatot, ha helyes irányba terelni nem tudja, megakadályozza. Ennek módja: az obstrukció.

Ez okoskodásban kettős hiba rejlik. Az egyik ott van e kifejezésben «minden rendelkezésére álló eszközzel». Mert hiszen éppen az a kérdés, ha vájjon az obstrukció eszköze bárki emberfiának jogilag ((rendelkezésére áll-e ?)» És hiszen az én egész fejtegetésem éppen erre a kérdésre nem-mel felelt. Fizikailag ez eszköz *lehetséges* ugyan és ily fizikai értelemben sok más egyéb még biztosabb akadályozó eszköz is áll a kisebbség «rendelkezésére»; pl. a többség szónokát padverés vagy füttyülés után szóhoz nem engedik jutni, vagy az elnököt fizikai erővel távol tartják az elnöki széktől, vagy a teremőröket, kik az elnök immunitását őrzik, kiverik a teremből stb. — a mint-hogy mindez meg is történt. Jogilag azonban mindez nincs megengedve, *jogilag* a tanácskozás megakadályozásának e szerei senkinek sem állanak «rendelkezésére».

A második tévedés abban a gondolatban rejlik, mintha egy indítvány parlamenti elintézése nemcsak a felette való határozásban, hanem e határozathozatal megakadályozásában is állhatna. Ez merőben téves. Indítványozni annyit tesz, mint az indítvány feletti határozatot provokálni. A határozat állhat az indítvány elfogadásában vagy elvetésében, állhat abban is, hogy az indítványról ideiglenesen vagy végképen nem határoznak (elnapolási határozat — napirendre való áttérés iránti határozat), de «valami» határozatot minden indítványról *kell* hozni, más elintézése bármily indítványnak, mint határozathozatal, nem

lehetséges. A kinek indítványozási joga van, annak az a hatalma, képessége, jogi lehetősége (vagy minek nevezzük) van, hogy indítványa felett határozatot keltsen; a ki e határozathozatalt megakadályozza, útját állja az indítványozási jogból eredő e hatalom gyakorlásának. A mit a képviselő egy rendben előterjesztett indítvány tekintetében tehet, csak abban áll, hogy az indítvány mellett vagy az indítvány ellen vegyen részt a tárgyalásban és a szavazásban. Ennyire sem köteles: de ennynél többre nincs joga.

Szükségtelen kiemelni, hogy a czáfolt felfogás gyakorlatilag is mily veszedelmes. Ha keresztülhatolna az a felfogás, hogy a képviselő joga vagy éppen kötelessége nemcsak a tanácskozás és határozathozatalban való *részvételben*, hanem esetleg azoknak *megakadályozásában* is állhat: hová jutnánk az egész parlamenttel! Ha a parlamenti kisebbség, mihelyt elég ereje nincs arra, hogy egy neki nem tetsző indítványt megbuktasson, szabadon választhatna az indítvány elfogadása és a határozás meghíúsítása közt: nem ez utóbbit választaná-e 10 esetben o-szer, sőt nem-e utóbbit *kellene-e* választania? Minden indítvány eképen előbb a kisebbség piacetére szorulna, mielőtt azt a parlamenti elintézésre való kilátással még csak be is lehetne nyújtani. Ez sírja lenne a parlamentarizmusnak.

Egy másik «közjogi» ellenvetés is kísértett az utóbbi időben. Neve: «a közvélemény». Az obstrukciónak — így szóltak százával a nyilvános beszédek és ujságcikkek — csak akkor van létjogosultsága és csak akkor eredménye is, ha a közvélemény támogatja. Népszerűtlen eszmék érdekében nem lehet obstruálni; ily obstrukció előbb-utóbb összetörne a nyomás alatt, melyet a közvélemény gyakorolna. Ha pedig a közvélemény pártolja, akkor az obstrukció, noha kisebbség képviseli is csak a parlamentben, valójában az ország igaz akaratának kifejezése. Az obstrukció ilyenkor a lakosság igaz többségének tolmácsa, ha mindjárt a parlamentben (a választási törvény igazságtalansága, vagy választási kortesfogások vagy a köz-

véleménynek időközben történt megfordulása következtében) nincs is többsége. Más szóval: az obstrukció csak akkor jogos, de akkor azután feltétlenül jogos is, ha a *lakosság igaz többségének* kifejezése ellentétben a *parlamentnek meghamisított többségével*.

Ez igazából való politikai érvelés és megvallom, hogy mindazok közül, a miket az obstrukció érdekében irtak, vagy mondtak, ebben van szerintem leginkább valami egészséges mag. Ez az érvelés t. i. rámutat egy különbségre, a mely csakugyan fennáll a parlamenti s a legtöbb más természetű ülés obstrukciói között. Ennek a különbségnek jelentőségével el kell számolnunk. A parlament ugyanis *képviselők* gyülekezete, holott a legtöbb más természetű gyűlés, a melylyel azt összehasonlítottam, pl. a részvénytársasági közgyűlés is, maguknak az *érdekelteknek* gyűlése. Ha tehát az ilyen utóbbi fajta gyűlésen többség és kisebbség állanak egymással szemben, akkor valószínűségben maguknak az érdekelteknek többsége és kisebbsége mérkőzik egymással; holott a parlamentben lehetséges, hogy a többség és a kisebbség, a melyek egymással szemben állanak, nem felelnek meg a lakosság igaz többségének és igaz kisebbségének. Ezért ha egy részvénytársasági közgyűlésen a kisebbség obstruál: ez mindig megtámadása a többség akaratának; holott, ha a parlamentben obstruál a kisebbség: lehetséges, hogy ez a lakosság igaz többségi akaratának kifejezése. Ezt igazolták az utolsó képviselő-választások is, a melyek a kisebbségben volt obstruáló pártot többséggé tették meg. íme — mondják az obstrukció szószólói — e választások utólag igazolták, hogy a múlt évi obstrukció az ország *igaz* többségi akaratát képviselte a *színleges* többségi akaratall szemben. Az obstrukció egész történetében hiába keresnénk ily flagrns példát ez elmélet igazolására.

Ez elmélet mégis hamis, még pedig kettős oknál fogva.

Mert először: a parlamenti tárgyalás egy *formalizált képviselőgyűlés* tárgyalása. Gondolatban a parlament, igaz, az egész

népet képviseli. Legtökéletesebb bizonyára az a képviseleti forma, a mely az ország összes lakosságát a maga gondolkodása, akarata és számszerű összetétele szerint leghívebben tükrözi vissza. Törekedni bizonyára oda kell, hogy a parlament a közvéleménynek lehetőleg hű képe legyen. Ám a parlamentnek magának, valamint minden egyes tagjának jogai és kötelességei nem függnék attól, hogy ez az eszmény az adott esetben megvan-e valósítva vagy sincsen. Ha a parlament az alkotmány szabályai szerint meghívott és összeült: akkor jogilag egyedül ő az ország képviselő testülete és azok a határozatok, melyeket e testület többsége létrehoz, a népképviselő határozatai, tekintet nélkül arra, mennyire találkoznak a nép igaz többségi akarásával. A ki ettől a formalizált többségi akarattól az elismerést megtagadja az igazi népakaratra való hivatkozás ürügye alatt: az félreismeri minden jognak formális természetét. Az ilyen ember ugyanabba a hibába esik, a melyet a mi parlamenti többségünk elkövetett, midőn ama november 18-ának védelmére arra hivatkozott, hogy a jogi *formát* sértette meg a *lényeg* megmentése kedvéért. Ez ellen a védelem ellen joggal vetették azt, hogy minden jog *formális* és hogy ezért a jogi forma megsértése is jogsértés. Semmi kétség — minden jog formális, azaz: a jog a maga hatását mindig csak bizonyos élesen körülírt tényálláshoz kötheti és ez a törvénybeli tényállás nem felelhet meg mindig az élet ama ténybeli complexumának, a melyhez az anyagi igazság eszménye szerint azt a hatást kötni kellene. A tételes jog a gyakorlati keresztülvihetőség érdekében mindenkor adósa marad valamivel az anyagi igazságnak. De éppen ezért a tételes jog megghiúsítása jogtalanság marad akkor is, hogyha e megghiúsítás a jogeszményre való hivatkozás mellett történik. És ezért a parlamenti többség elleni obstrukció jogtalanság akkor is, ha az obstruáló párt törekvései a közvélemény helyeslésével találkoznak.

De másodszor: ki határozza meg az obstrukció minden egyes esetében, hogy a lakosság többsége csakugyan háta me-

gett áll-e? A népakarat mindig megfoghatatlan valami. Éppen ezért a világ minden alkotmánya a népakarat helyébe a néptöbbség akaratát csúsztatja. Ám maga ez a többség sem a népnek, hanem csak a választásra jogosultaknak a többsége. És a választás eredménye ismét nem a választásra jogosultak többségét, hanem csak azoknak többségét mutatja, a kik e jogosultságukkal csakugyan éltek is.

Látnivaló, mennyi korlátozásra van szükség, hogy azt mondassuk, hogy a képviselőház mindenkori többsége csakugyan a néptöbbség akaratának a kifejezője. Hisz ismeretes, hogy a mi nagy Eötvös Józsefünk kimutatta, hogy még az esetben is, ha minden választásra jogosult résztvenne a választáson, a megválasztott képviselők többsége és kisebbsége esetleg mégsem felelne meg a képviseltek összesége többségének és illetőleg kisebbségének. A választások eredménye tehát a legtisztább választásnál sem mutatja meg biztosan, hogy a «nép» többségének akaratát mit akar; mellőzve a sok befolyásolást, vesztegetést, kortesfogást és ezerféle véletlent, mi közbenjátszik.

Már pedig, ha a megejtett országos választás sem adja igaz mértékét a való közvéleménynek: mi adja mértékét annak, hogy e közvélemény nap»nap mellett hogyan változik! Az ilyen próba egyszerűen képzelhetetlen. Egyetlen mód — a mennyire tökéletlen, mint láttuk, annyira egyedüli — a mind újabb-újabb országos választás. Ám ez annyit jelentene, mint a mindenkori kisebbség kezébe adni a hatalmat arra, hogy obstrukció rendezése által akkor és annyiszor írasson ki újabb választásokat, a mikor és a hányszor neki tetszik. Ez gyakorlatilag lehetetlen. És ezért íme következőképen ált a dolog: vagy komolyan vesszük, hogy az obstrukcióra való jogot annak *bizonyításától* tesszük *függővé*, hogy a » közvélemény« áll az obstrukció párt mögött — és ekkor az obstrukció gyakorlatilag sohasem lehető. mert e bizonyíték meg nem hozható. Vagy pedig beérjük a pusztá *állítással*, hogy a közvélemény az obstrukciót támogatja — ekkor meg nincs az a képtelenség, a melynek érde-

kében obstruálni ne lehetne. Volt-e valaha parlamenti párt a világon, a mely ne állította, sőt a legtöbb esetben hitte volna is, hogy a közvélemény az ő oldalán van vagy legalább az ő oldalára térne, ha szabad kezét engednek a maga actiója számára? A közvélemény feltételét tehát vagy komolyan veszik és ekkor sohasem lehet obstruálni; vagy pedig nem veszik komolyan, de akkor ez a feltétel nem is feltétel, s a reá épített argumentum nem argumentum.

Van még egy «politikait ellenvetés: a siker. Politikában a siker dönt, a kié a siker, azé a jog, a magyar obstrukciónak pedig csakugyan ritka sikere volt. A politikában? Igen, ott a siker dönthet. De a jogban? Nem, jog jog marad, ha a siker nem is szegődik melléje és jogtalanság jogtalanság marad, ha a siker támogatja is. Való igaz, a világtörténelem tele van jogtiprással, mit a siker később törvényesített és államok és jogrendek akárhányszor jogszegések alapjára épültek. E véges világon a jog akárhányszor jogtalan cselekményekből áll elő; de e jogszentésítette eredmény miatt maga a jogtalan cselekmény jogos cselekménynyé nem válik. Ez egyformán áll a magánjog, valamint a közjog terén. A ki idegen dolgot idegenít el, tilos cselekményt végez, ha mindjárt elévülés folytán új tulajdonjog áll is elő belőle. És Napóleon államcsinje közjogi jogtalanság volt, noha új jogrend alakult is nyomában. A forradalmak történetében is számos volt, mely politikailag helyes, sőt szükséges volt. De akár fölülről jött a forradalom mint Július Caesaré, akár alulról, mint a Bourbonok száműzése: jogszegés volt mind a kettő. És ezért politikailag bármily igazolt és bármily sikeres legyen is az obstrukció: a fennálló »jog ellen való lázadás, a szó igaz értelmében való parlamenti forradalom az minden esetben. Az ilyet lehet politikailag védeni — jogilag igazolni nem lehet.

II.

Íme az obstrukció védőinek «közjogi» vagy «politikai» érvelése. Ám az obstrukció *ellenzőinek* táborából is nem egy hamis okfejtést lehetett hallani és nem hiszem, hogy tévedek, ha azt mondom, hogy nem utolsó sorban ez is segítette a győzelmet, melyet az obstrukció hadjárata aratott.

A hivatalos formula, melylyel a volt többség az obstrukció leküzdését védte, a következőképen hangzott. Igaz — azt mondták — hogy a képviselőház elnöke a *házsabályokat megsértette* akkor, a midőn a vitát befejezettnek jelentette ki és a szavazást elrendelte daczára annak, hogy még több szónok volt szólásra feljegyezve. De a házsabály e megsértése *szükséges* volt, mert egyedüli módja volt a többség akarata érvényesítésének. Megsértetett *a forma*, hogy megmeneküljön a *lényeg*: a többség akarata.

Szerencsétlen védelem! Elégtelen is, fölösleges is és ártott az ügynek, melynek használni akart. Elégtelen: mert ha az elnök eljárása csakugyan házsabállysértés volt, akkor az ő eljárása époly jogtalan volt, mint az obstrukcióé. Egyik jogtalanságot a másikkal agyonütni annyit jelent, mint a jogtalanságot tetézni, nem pedig megszüntetni. A jogtalanságot jog útján kell orvosolnunk, hogy megnyugodhassunk bele. De e védelem *fölsleges* is volt. Mert ha igaz, a mint kimutattuk, hogy az obstrukcióra senkinek joga nincsen: akkor az elnök, mint ugyancsak kimutattuk, a házsabályoknak nem *ellenére*, hanem *szerinte* cselekedett, ha ily célra a szót meg nem adta. Ily alapon és csakis ily alapon lehetett védeni azt, a mi amaz emlékezetes ülésben történt.

A hivatalos világ nem így tett. A beismerés álláspontjára helyezkedtek. Beismerték, hogy a házsabályt megszegték és minden igyekezet csak annak kimutatása körül forgott, hogy az adott esetben *szabad volt* megszegni a házsabályt. Ez igyekezetnek dugába kellett dőlni. A házsabály arravaló, hogy megtartsák. Nincs eset, a mikor meg lehetne engedve, hogy azt

megszegjék. A ház elnöke, a házszabály legfőbb őre még kevésbé teheti, mint bárki más. Mihelyt a többség beismerte, hogy a házszabályt megszegte, elvesztette a port. A mit e szabálysértés védelmére felhoztak, kárbaveszett fáradság volt.

Miben állt e védelem? Lássuk beljebb.

Mindenek előtt az *önvédelemre* hivatkoztak. Az elnök — mondták — szabálysértést követett el; de szabálysértés az obstrukció is. Talál tehát a mondat, hogy: vim vi repellere licet. Ez a hivatkozás a régi római jogelvre, a mennyire általános és kedvelt volt az utóbbi időben, annyira fonák. Ezzel a mondattal a jelen esetben semmire sem megyünk. Mert vagy joga volt a kisebbségnek obstruálni: ez esetben nem vis az ő részéről, ha e jogot igénybe vette. Vagy pedig nem volt joga obstruálni: ez esetben nem vis az elnök részéről, hogy azt, a mi tilos, meg nem engedte. Ezért fölösleges vizsgálni, hogy az önvédelem szabályai mennyiben és mily körülmények között találhatnak alkalmazást közjogi viszonyokra is. A jelen esetben ugyanis nem kevesebb, mint minden hiányzik ahhoz, hogy önvédelemről szólhassunk: hogy valaki szólásra jelentkezik (ha mindjárt obstrukció céljára is), az nem «jogtalan támadás»; az ilyen szándék által senkinek «joga» meg nem sértetik; végül az, hogy az elnök a szót megtagadja, nem «erőszakos védekezés». Ez az egész sokat koptatott argumentum a jelen esetben nem egyéb, mint hírlapírói frázis.

Egy másik csoport a *házszabály jogi természetére* alapította a védelmet. Ez a csoport is abból indult ki, hogy amaz emlékezetes ülésben házszabálysértés történt. De — azt mondták — a házszabályt szabad volt megsérteni, mert a házszabály nem *kötelező jogszabály* abban az értelemben, mint a törvény, hanem . . . , E «hanem» tekintetében eltértek a vélemények. Tanulságos ezeket is közelebről vizsgálni.

A házszabály (mondták először) nem kötelező jog, mert a *többség alkotta* és a többség *meg is változtathatja*; oly szabály pedig, melyet magam alkotok és magam meg is másíthatok,

nem tekinthető reám nézve kötelező jogszabálynak. Ez érvelés hamissága szembeötlő. Mert először is nem kétségtelen dolog, hogy a házszabály csakugyan megváltoztatható-e mindenkor a többség által. Bármilyen módon jött létre első ízben a házszabály: minden házszabály szükségképpen bizonyos garanciákat foglal magában a kisebbség javára a többség önkényével szemben. Mihelyt a kisebbség a garanciákat egyszer megszerezte, felette kérdéses, hogy a többség egyoldalulag elvonhatja-e azokat tőle. A kisebbségi jogok felismerése a legújabb jogtudomány vívmánya és az újabb tudományos irány határozottan oda tart, hogy a kisebbség jogait a majorizálás ellen biztosítsa. Ha a házszabály a ház összes tagjainak megegyezésével jött létre, ez magában is világos. A házszabálynak ilyenkor nyilván szerződési természete van, szerződés pedig — ha ennek ellenkezője csak magából a szerződésből ki nem tűnik, a mire még visszatérünk — csak a szerződő felek közmegegyezésével változtatható meg. De ennek szerintem így kell lenni még az esetben is, a mikor a házirend nem a résztvevők közmegegyezésével, hanem többségi határozattal létesült. Mert abból, hogy a többség volt az, a mely a kisebbségnek bizonyos jogokat adott, még nem következik, hogy a többség azokat egyoldalulag vissza is vehesse. Bármilyen módon nyertünk valamely jogot: a mim van, azt tőlem senki el nem veheti. A részvénytársaság alapszabályai is többségi határozattal jönnek létre és mégis általánosan el van ismervé, hogy ez alapszabályok társasági *szerződést* alkotnak, mely csak az összes részvényesek beleegyezésével, vagy magában a szerződésben megállapított módon (többnyire megerősített — $\frac{2}{3}$, $\frac{3}{4}$ stb. — többség útján) módosítható. A magyar képviselőház házszabályai nem intézkednek arról, hogy a házszabályai milyen módon változtatható meg. Az 1848: IV. t.-cz. 15. §-a szól ugyan a módosítás lehetőségéről, de annak módjáról nem rendelkezik. Már most azt lehet mondani, hogy miután a törvény megengedi a házszabály módosítását, ennek mikéntjére nézve pedig különös mód megállá-

pitva nincs: az ily határozatnak éppen úgy kell végbemennie» mint bármi más határozatnak, azaz közönséges majorizálásútján. És a magyar képviselőház házszabályai tekintetében magam is e nézeten vagyok. Más országok parlamenti házszabályaira nézve esetleg más eredményre kellene jönnünk. De akárhogy legyen is: addig, a míg a házszabály a háznak törvényes határozata útján meg nem módosított, a házszabály kötelező jogszabály és attól a többség sem térhet el. Az összes képviselők beleegyezésével, közmegegyezéssel, a házszabályok bizonyos rendelkezéseitől el lehet ugyan térni, azaz bizonyos rendelkezései közmegegyezéssel és alaktalanul hozott határozattal is ad hoc hatályon kívül helyezhetők. Hogy mily természetű határozmányok azok, melyek ily módon nem mellőzhetők: nehéz kérdés, de ennek vizsgálata a jelen ötletből szükségtelen. Mert a házszabály legengedékenyebb szabálya is csak nemine contradicente mellőzhető: már pedig, hogy az az állítólagos házszabály-sértés, melyről itt szó van, nemine contradicente történt volna, senki sem állította.

Mások szerint a házszabály nem kötelező jog, mert megsértése esetén *nincs más bíróság*, mint maga a képviselőház. Mi történik — így kérdezték — ha az elnök a házszabályt megsérti? A képviselőház többsége az elnök rendelkezését semmisnek mondhatja ki. Ha azonban a többség az elnök intézkedését helyesnek nyilvánítja, akkor az érvényben marad, mert más fórum elé a kérdés nem vihető. Minthogy ilyformán a többség a házszabály egyetlen bírója, ennél fogva, gyakorlatilag véve, a többség nincs is kötve a házszabályhoz. Ez az okoskodás, a mennyire különböző az előbbentől, annyira rokon is vele. Az előbbi okoskodás azon alapult, hogy a többség a házszabály egyedüli *törvén/hozója*: a törvényhozó pedig (er ennek az érvelésnek hamis tétele) a saját törvényéhez nincsen kötve. Az utóbbi okoskodás pedig azon alapul, hogy a többség a házszabály dolgában az egyedüli *bíró*: a ki felett pedig magasabb bíró nincsen (ebben van ennek az érvelésnek hamis tétele), az nem követhet el jog-

sértést. Ez a tétel a mennyire cinikus és gyakorlatilag veszedelmes, annyira tarthatatlan is elméletileg. Valamint nem áll alkotmányos államban az absolut monarchia tétele, hogy princeps legibus solutus, úgy nem áll az a tétel sem, hogy jog csak ott van, a hol bíró van. Sőt e két tétel okozatos összefüggésben is van egymással. Mert persze: ha nem volna jog ott, a hol bíró nincsen, akkor az alkotmányos fejedelem nem is volna törvényhez kötve, mert nincs törvényes fórum, a mely törvényszegése esetében ítéletet mondhatna. Mégis az az igazság, hogy az alkotmányos fejedelem is alá van vetve a törvénynek, sarokoszlopa az alkotmányos államnak. Természetében rejlik minden jognak, hogy a jogrend legfőbb öre maga nem állhat bíróság alatt, mert quis custodiet custodes? Ám az, hogy jogi felelősség nélkül való, még nem bizonyítja, hogy jogi kötelesség nélkül való. Bármily szorosan kapcsolódnak is egymáshoz az egyes jogi sanctionalis tételek: a legfőbb jogtétel maga mindenkor szükségképen lex imperfecta, azaz olyan tétel, a melynek sanctiója nincsen. De e legfőbb jogtétel azért mégis *jogtétel*, sőt a legfontosabb és legalapvetőbb jogtétel, mert hiszen tőle függ az összes többi. Alkotmányos fejedelem, a ki az alkotmány valamely törvényét megsérti, jogsértést követ el, cselekménye jogtalanság, ha nincs is bíró, a ki azt megtorolja. És ezért a többség házszabálysértése is jogszegés marad, még ha igaz lenne is, hogy a többség a legfőbb bíró a házszabály kezelése tekintetében.

De ez utóbbi tétel nem is igaz. A ki a képviselőház többségét tekinti a házszabályok feletti legfőbb bírónak, az súlyos és veszedelmes tant hirdet, a melylyel a kisebbség jogait a a többség kegyelmének szolgáltatja ki. Minden házszabály rendelkezéseket tartalmaz a kisebbség védelmére. Ha tehát a többség kezébe volna adva, hogy az elnök intézkedéseit érvényesnek vagy érvénytelennek nyilvánítsa, akkor azok a garanciák, melyek in thesi a házszabályban vannak, in praxi többséghatározattal ki volnának játszhatók. Hogy ilyesmi ne történhes-

sék, ott van a gyűlés elnöke. Az elnök az egyedüli a gyűlekezetben, a ki a pártokon kívül áll, az ő határozata nem egy párt, hanem az egész ház akaratán alapul. Az ő akarata az egyedüli a házban, a mely sem nem többségi, sem nem kisebbségi akarat, hanem az egész háznak *szerezési* akarata. Ő az, a kinek kötelessége, hogy a kisebbség jogait a többséggel szemben védelmezze és érvényre hozza. De *éppen ezért* az ő határozatai ellen nincs felebbezés a házhoz, mert ez annyit jelentene, mint az ő intézkedéseit felebbezés útján az uralkodó párt felülbírálatára bízni.

Hogy mire vezet ez a felfogás, azt a magyar képviselőház legújabb története élesen mutatta, midőn a november 18-ki ülés elnökének intézkedéseit semmiseknek nyilvánította és a ház akkori jegyzőkönyvéből utólag töröltetni határozta. Ennél drasztikusabban a ház többsége ezt az állítólagos birói hatalmát már nem gyakorolhatja. Már most kérdem: semmisek-e csakugyan amaz elnöki rendelkezések és nincsenek-e már benne vajon amaz ülés jegyzőkönyvében? Tegyük próbát. Tegyük fel, hogy a legközelebbi választásoknál a mostani többség ismét kisebbségbe jut és a volt többség ismét elfoglalja azelőtti helyét. Az új erőre kapott többség legelső dolga lenne, hogy a háznak minapi határozatát érvénytelennek jelentené ki, a minapi ülés jegyzőkönyvéből kitörölné és a november 18-diki ülés rendelkezéseit ismét in integrum restituálná, — és e kis játék így folytatódna váltakozva végtelenbe, a szerint a mint ez egyik vagy a másik párt jutna többségre. Lehető-e ez? Lehetséges-e, hogy az a jogkérdés, vajon az elnök a házszabály szerint járt-e el, vagy sem, a mindenkori többség hatalmi szavától függjön? A mindenkori többség a megelőző többség határozatait új határozatok által hatályból *léptetheti*; de hogy e határozatokat *meghozta*, azt megtörténtté nem teheti. Már pedig az, hogy e határozatokat érvényes módon hozta-e vagy sem: jogkérdés, a melyről nem *intézkedni*, hanem *ítélni* kell. Az erre való birói funkció pedig a ház plenumára sehol bízva nincs és reá nem is biz-

ható — mint láttuk — hacsak a jog érvényesítését a hatalom esélyeinek kitenni nem akarjuk.

Igaz, akadhat képtelen vagy lelkiismeretlen elnök is és ki segítsen az ilyen elnök házszabályellenességéin, ha a ház plénuma sem illetékes reá? Hivatkozhatni a részvénytársaság példájára is, a hol a közgyűlési elnök, ha törvény vagy alapszabályellenesen jár el, támadási pernek teszi ki a határozatot. Elfogadom az analógiát és azt válaszolom: valamint a közgyűlési elnök határozatai törvényességét nem a közgyűlés plénuma bírálja meg, úgy a képviselőházi elnök intézkedései törvényességéről sem ítéltet a ház plénuma. A részvénytársaság esetében ott van a rendes bíróság. Lehetnek alkotmányok, melyek ily kívül álló bírói fórumot állapítanak meg a képviselőházi elnökkel szemben is. A magyar alkotmány ily fórumot nem ismer. És ezért a képviselőházi elnök intézkedései ellen sem felebbezés, sem revisió nincsen. Ez nem jelenti ~ mint láttuk — azt, hogy *legibus solutus*. Az elnök a házszabály parancsa alatt áll és felette más *sanctio* nincsen, mint a ház bizalmatlanságának politikai *sanctio*-ja, a melylyel szemben a házelnök magát gyakorlatilag fenn nem tarthatja. De így legyen, vagy amúgy: akár igazam van abban, hogy a ház elnöke felett bíró nincsen, akár a másik felfogásnak van igaza, mely szerint maga a plénum a bíró: annyi mindkét esetben bizonyos, hogy a házszabály a többségre nézve is *kötelező jogszabály*.

Van még egy harmadik védelme is a tételnek, hogy a házszabály nem volt kötelező a magyar képviselőház többségére nézve és ezért szabad volt azt megsérteni. Ezt a védelmet csak a kétségbeesés sugalhatta. Ez a védelem helyes *prämissá*ból indul, de veszett ugrással hamis *conclusió*ra tér.

A helyes *prämissa* a következő:

A magyar képviselőház házszabályainak kötelező ereje azon a meghatalmazáson alapszik, melyet az 1848: IV. t.-cz. 15. §-a megadott, midőn rendeli, hogy «mindenik tábla magának rendszabályokat készít, melyekben a tanácskozás és szavazás módja

és rendje és általában véve a tábla belügye meg fog határozatni.» Ez a meghatalmazás azt, hogy a képviselőház mily módon és mily rendben tanácskozzék, mi módon és mi rendben hozza a maga határozatait, a «tábla belügyének» jelenti ki. De azt, hogy a többség vagy a kisebbség akarata döntsön-e a házban: ezt nem jelenti ki a ház belügyének, ennek megállapítására a törvény meghatalmazása ki nem terjed: az, hogy a képviselőházban a többség akarata dönt, a magyar alkotmánynak alapköve, a melyen a képviselőház szabályai nem változtathattak. Ha tehát a képviselőház oly házszabályokat alkotott magának, mely megengedi, hogy a kisebbség a többség akaratának érvényesítését megghiúsítsa: akkor az ilyen házszabály, mint a törvény meghatalmazásával ellentétben álló, magában semmis. Ezt az okoskodást aláírom. Nem kételkedem benne, hogy ha a képviselőház maga oly szakaszt akarna iktatni házszabályaiba, mely kimondaná, hogy «mindenkinek szabadságában áll, hogy technikai obstrukció által a vitát és határozathozatalt addig, a míg kedve tartja, kihúzza, vagy lehetetlenné tegye»: az ilyen határozat érvénytelen volna, mert ellentétben állna a törvény meghatalmazásával, mely a többségi elv érvényre jutása céljából rendelte a házszabályok megalkotását. De a mi kérdésünk épen ez: *megengedi-e* az érvényben levő házszabály az obstrukciót? És itt téved a czáfolt vélemény. Azt válaszolja: igen, a magyar képviselőház szabálya megengedi az obstrukciót és épen ezért érvénytelen e házszabály és az elnök ez okból nincs e házszabályhoz kötve. Én ellenkezőleg azt felelem: a mondott házszabály *nem* engedi meg az obstrukciót és épen ezért az elnök akkor, a mikor az obstrukció céljára a szót megtagadta, nem *megsértette* a házszabályt, hanem igaz intenciója szerint *alkalmazta*.

III.

Szembe kell még szállnom egy utolsó ellenvetéssel. Azt mondták, az én álláspontom odavezet, hogy minden tárgya-

lási rendbe valami *clotürfajtát* értelmezzünk bele. Ha szabadságában van az elnöknek, hogy a tárgyalást befejezettnak nyilvánítsa és az előjegyzett többi szónoktól a szót megtagadja: ezzel az elnök clotür-hatalma van elismerve. Pedig bizonyos igaz, hogy a clotür nem minden házszabály alkotó része és hogy különösen a magyar képviselőház szabályai a clotürt nem ismerik. A clotür, azt mondják, a tárgyalási jognak oly gyökeres korlátozása, hogy azt elimerni nem lehet, ha csak *expressis verbis* nincs 'benne a szabályzatban. Minthogy pedig az én értelmezésem végeredményben a clotürrel egyenlő: értelmezésem nyilvánvalóan hamis.

Ez az ellenvetés a clotür homályos fogalmával dolgozik. Az én álláspontom nemcsak nem egyenlő a clotürrel, hanem merő ellentéte. Clotür annyit jelent, mint a tárgyalás berekesztése, dacára annak, hogy még vannak, kik tárgyalni akarnának. Az én álláspontom azt jelenti: a tárgyalás bezárása az okból, mert már senki sincsen, a ki tovább akarna tárgyalni. Clotür annyit jelent mint: a tárgyalás bezárása. Az én álláspontom: az obstrukció elzárása. Valamint obstruálni nem tárgyalást jelent, hanem a tárgyalás ellentétét: úgy az én álláspontom nem a tárgyalás megszüntetését jelenti, hanem az akadályok megszüntetését, melyeket az obstrukció a tárgyalás útjába gördít. A clotür jogkorlátozás; az én álláspontom a jogtalanság korlátozása. Ezért a clotür csak ott van megengedve, a hol az kifejezetten elő van írva; az én álláspontom minden tárgyalásra talál, akár elő van írva *expressis verbis* a tárgyalási szabályzatban, akár nincs.

Hanem persze: ügyetlen vagy rosszakaratú elnök kezében az az ülésrendészeti hatalom, melyre egész okoskodásomat alapítom, a gyakorlatban tényleg clotürré fajulhat. Ha az elnök abban a téves hitben vagy ama szándékos ürügy alatt, hogy a feljegyzett szónokok nem tárgyalni akarnak, hanem obstruálni, rekeszti be a vitát: akkor az ülésrendészet köpenyege alatt valóságban a clotür bujkál. Megítélése annak, hogy az elnöknek ilyen intézkedése csakugyan az ülésrendészet terén maradt-e

vagy a clotür terére tévedt-e át, adott esetben nehéz lehet, E körül a kérdés körül forgó érdekes esetet döntött el a múlt esztendőben a m. kir. Curia. Egy részvénytársasági gyűlés határozatainak megtámadásáról volt szó. Egy részvényes zavarta a közgyűlés tárgyalását azzal, hogy a vita tárgyával össze nem függő dolgokról beszélt és az elnök intéseit nem vette figyelembe. Ismételt figyelmeztetések után az elnök elvonta tőle a szót, még pedig nemcsak az akkor vita alatt volt tárgy tekintetében, hanem az ülésnek egész tartamára. A részvényes megtámadta a közgyűlés határozatait azon a czimen, hogy az elnök ez intézkedése az ő szólásjogát megsértette. A Curia kimondta: az elnöknek joga volt megvonni a szót arra a tárgyra nézve, mely az illető intézkedés megtételekor vita alatt volt; de nem volt joga a szót az ülés későbbi tárgyaira nézve megvonni, mielőtt e kérdés későbbi tárgyalásakor is ki nem mutatta a részvényes, hogy szólás jogával ezek tekintetében is vissza akar élni. Ez az eset tanulságos. Mutatja először, hogy az a lehetőség, a melyről előadásomban szóltam, hogy t. i. az obstrukció a parlamentből át fog csapni a magántermészetű ülésekre is, már is valósággá vált: már is beszélhetünk Magyarországon részvénytársasági obstrukcióról, valamint már törvényhatósági és községi ülési obstrukcióról is hallottunk. Másodszor azt mutatja ez az eset, hogy a kir. Curia elvileg elismeri a tárgyalási elnöknek azt a jogát, hogy megvonja a szót attól, a ki azt nem tárgyalás, hanem obstrukció céljából veszi igénybe. De mutatja harmadszor, hogy az elnök, kit az ilyen magaviselet érthetően felingerel, az ülésrendszet hatalmával könnyen túl is löhet a célon. Mert az a körülmény, hogy valaki a tárgyalás egyik pontjánál obstruál, még nem bizonyítja, hogy a tárgyalás többi pontjánál is obstrukció céljából akar felszólalni. Minden résztvevőnek a tárgyalás minden újabb pontjánál új meg új felszólalási joga van; a későbbi tárgyalási pont az előbbivel szemben alia causa: újabb tárgyalás, újabb tárgyalási jogosultság, az előbbinél való obstruá-

lás nem lehet oka annak, hogy a második ügy tekintetében is elvonjuk a szót. Az elnöknek nem szabad ok nélkül obstrukciót szimatolni. Ha mégis teszi és ez okból egyik-másik vagy az összes előjegyzett szónoktól megtagadja a szót: akkor nem az ülésrendszet jogával élt, hanem valóságos clotür-hatalmat bitorolt.

Az ilyen visszaélés lehetősége arra a kérdésre vezet, vajjon *de lege ferenda* egy értelmesen szervezett clotür nem ajánlatosabb-e, mint az elnök discretiójára bízott ülésrendszeti hatalom? És e kérdésre magam sem habozom igennel felelni. Megbirálása annak *ex asquo et bono*, vajon egy elkeseredett ellenzék tárgyalás vagy obstrukció céljából huzza-e ki a vitát? többnyire kényes feladat. A legdrasztikusabb esetekben, mint milyen a múlt őszi obstrukció volt, kétségtelenül beérhetni az ülésrendszeti joggal is. De előrelátható, hogy mi fogna történni, ha az általam vitatott nézet utat tör. Az obstruáló párt ez esetben óvakodni fogna attól, hogy obstruáló szándékát oly nyíltan és leplezetlenül hirdesse, ahogyan ezt a múltban tette. Ugy tenne nyilván ezentúl, hogy hivatalosan tiltakoznék az obstruálás szándéka ellen és «magas nivójú vitát» hirdetne, valóságban azonban derűre-borúra obstruálna. A ténykérdés megítélése így a jövőben még nehezebbé válna, mint a milyen eddig volt. Ha tehát az obstrukciónak a jövőben biztosan és elnöki visszaélés lehetősége nélkül akarjuk útját szegni, alig kínálkozik más mód, mint a *formalizált clotür*. *Formalizált* clotür alatt azt értem, melynek alkalmazása nem az elnök belátására van bízva, hanem bizonyos külső élesen körülírt feltételektől (a szónokok maximális száma, bizonyos felszólalások vagy viták maximális időtartama stb.) tétetik *függővé*. E feltételeket lehetőleg liberálisan kellene szabni, nehogy a tárgyalási szabadság csorbát szenvedjen. Mert a cél, a melyet ily utón biztosítani kell, nem az, hogy a vitának *hamar* lehessen véget vetni, hanem az, hogy *egyáltalában* véget lehessen neki vetni. E célért pedig, akár ülésrendszet, akár clotür révén, de el kell érünk, ha a tárgyalási jog csődjét nem akarjuk.